

Landbruk - en næring i endring

Odd Lutnæs, Landbrukets Utredningskontor.

Nasjonen den 9. november 2005

I enkelte fora får en inntrykk av at landbruket er ei statisk næring. Fakta er imidlertid at næringen har gjennomgått betydelige endringer de siste ti år. Hver enkelt driftsenhet disponerer nå i gjennomsnitt 50 prosent mer jord enn i 1994. Samtidig har antall driftsenheter med korn og oljefrø blitt redusert med 39 prosent og det er 29 prosent færre driftsenheter med husdyr.

På sett og vis er dette en villet utvikling fra myndighetenes side. Motivasjonen og begrunnelsen for en slikt ønske har ligget fast siden begynnelsen av 1990-tallet. Kravet om et mer robust landbruk med lavere kostnader har vært sentralt. Gjennom endringer i de økonomiske og juridiske virkemidlene har en lagt aktivt til rette for en slik utvikling.

I perioden 1994-2005 har en redusert differensieringen av tilskuddene mellom små og større produsenter. Gjennom for eksempel å redusere forskjellene i støtten per dyr mellom driftsenheter med små og større besetninger, har myndighetene sagt klart i fra at en ønsker større besetninger. Går en tilbake til 2001 ble det differensiert mellom store og små besetninger av storfe. I dag opereres det med en felles sats for tilskudd for «storfe». Det må videre ses innenfor rammen av maksimalbeløpet på 200.000 kroner til tilskudd til husdyr per år (for samdrifter innenfor melkeproduksjonen etablert før 1.1.2004 er maksimalbeløpet kr 250.000,- per foretak).

Maksimalbeløpet er hevet med 60.000 kroner siden avtaleåret 2002/2003 for andre enn melkesamdrifter.

Den samme tankegangen ligger også bak endringene i areal- og kulturlandskapstilskuddene. Innenfor grovfôr ble det tidligere satt et tak på 400 dekar. Alt areal over dette ble det ikke betalt ut tilskudd til. I tillegg opererte man med tre størrelseskategorier der det første intervallet (inntil 100 dekar) hadde høyest sats. Dette er nå endret og siden 2002 har alt areal vært berettiget kulturlandskapstilskudd. I tillegg har en redusert differensieringen ved å operere med færre størrelseskategorier.

Samtidig har det skjedd en dreining i virkemiddelbruken fra pristilskudd til mer produksjonsnøytrale virkemidler. Hensikten har vært å redusere tilskuddenes produksjonsdrivende effekt og for å redusere intensiteten i produksjonen. Uten denne dreiningen ville effekten av utflating av tilskuddene trolig ha blitt enda sterkere enn den faktisk har blitt.

Et annet uttrykk for at større bruk er en villet utvikling, er hevingen av konsesjonsgrensene innenfor produksjon av svin og fjørfe. I perioden 1994-2005 har det skjedd to ganger, først ved en fordobling i 1995 og så en heving på 50 prosent i 2003.

De senere år er det blitt tatt mange grep for å sette i gang en strukturrasjonalisering innenfor melkeproduksjonen. I 1997 åpnet man for kjøp og salg av melkekvoter. I 2002 ble denne ordningen endret vesentlig ved å legge til rette for at 30 prosent av melkekvotene skulle selges på det private markedet. Fra 2005 er det åpent for at inntil 60 prosent av melkekvotene kan omsettes privat. Parallelt med denne utviklingen har taket på melkekvoter blitt hevet fra 170.000 liter til 400.000 liter.

For samdrifter er dagens melkekvotetak på 750.000 liter. Kvote tak i samdrifter ble innført fra 2001, og ble da satt til 500.000 liter. Før den tid var det ikke noe slikt tak, men som en følge av aktivitetskravet, der ingen måtte delta med mindre enn 10 prosent av den totale arbeidsinnsatsen i samdriften, ble det en begrensning på maksimalt 10 medlemmer i hver samdrift. Det er bakgrunnen for at det i dag eksisterer enkelte samdrifter med større samlet melkekvote enn det kvotetaket en opererer med i dag.

Signalene, blant annet gitt gjennom innretningen på de økonomiske og juridiske virkemidlene, har i høyeste grad blitt fanget opp av gårdbrukerne. Mange gårdbrukere har utvidet produksjonen. Et uttrykk for det har vært at antall driftsenheter med husdyr har blitt redusert med 29 prosent i denne perioden. Med unntak av ammeku, har det blitt færre driftsenheter med de ulike dyreslagene. For eksempel er det 36 prosent færre driftsenheter med melkeku i 2005 enn i 1994. De tilsvarende tallene for driftsenheter med verpehøner, sau og svin er henholdsvis 42, 31 og 36 prosent.

Samtidig som det er blitt færre driftsenheter har produksjonen av svine- og fjørfekjøtt økt. Det innebærer at en større andel av dyrene er i store besetninger. For eksempel er 56 prosent av alle høner i dag i besetninger med minst 5000 verpehøner. Den tilsvarende andelen i 1994 var 18 prosent. Ser en på andelen alspurker som er i besetninger med 100 eller flere, har denne andelen steget fra 19 prosent i 2000 til 32 prosent i 2004.

Dette innebærer at de grep en blant annet har tatt gjennom endring av de økonomiske og de juridiske virkemidlene de siste ti årene har virket. Fra myndighetenes side har man bestrebet å få en fortsatt strukturrasjonalisering. Det har man oppnådd. Så kan man da diskutere om endringene har vært for små, passe eller for store. Uansett bør en diskusjon om dette emnet ta utgangspunkt i de faktiske endringene som har funnet sted også de siste ti årene.